

ARHIV BOSANSKE KRAJINE
BANJA LUKA

Arhiv Bos. krajine B. Luka
ABK

MUSIĆ MUHAREM

"SJEĆANJA NA LIČNOSTI IZ RADNIČKOG POKRETA U BANJOJ LUCI"

U cijelom razdoblju između prvog i drugog svjetskog rata u Banjoj Luci je djelovalo mnogo komunista, od kojih su mnogi nastavljali svoju političku aktivnost u mjestima gdje su otišli poslije odlaska iz Banje Luke. Zbog toga bi i trebalo da se osvijetli njihov politički rad jer su bili aktivni kao komunisti i sindikalni aktivisti.

Partija je uvijek u ovom gradu imala svoja uporišta u cijelom periodu od 1919. godine pa na dalje. Međutim, malo se o tome govori i piše. I u vrijeme najžešćih progona komunisti su imali brojne simpatizere kod kojih su se sklanjali i koji su pružali dragocjene usluge Partiji.

Ma da sjećanja blijede, sjećam se brojnih komunista koji su svojom aktivnošću zadužili i ovaj grad i njegove stanovnike. Oni ne bi trebalo da budu zaboravljeni.

FADILA MAGLAJLIĆA znam iz Gornjeg Šehera, gdje je stanovala cijela njegova porodica. Osim Fadila, znam i njegovu braću Ibrahima i Abdulaha. Ibrahim je izučio trgovački zanat i prije rata radio kod Sarafića. Abdulah je radio kao službenik u Gradskoj opštini.

Fadil je bio nerazdvojni drug Vese Masleše. S njim je zajedno išao kroz sve razrede Realne gimnazije u Banjoj Luci. Zajedno su studirali pravo. Za razliku od Vese, Fadil je redje dolazio u Banju Luku. Radio je u Beogradu kao pravnik. Mislim da su nekako u isto vrijeme postali članovi KPJ jer su ih kao studente smatrali komunistima. Pred drugi svjetski rat njegovi dolasci u Banju Luku bili su redji jer je dolazio samo povremeno. U Banjoj Luci posebno se uže družio sa Asimom Alihodžićem.

Prije odlaska u vojsku mnogo sam se družio sa Muhamedom Kazazom i IDRIZOM MASLOM jer smo bili usko povezani u Gornjem Šeheru. Idriz Maslo bio je moj drug i u igri.

Bili smo isto, tj. 1909. godišta. Zajedno smo otišli i u vojsku 1930. godine. On je služio vojni kadar u Zagrebu, a ja u Sarajevu, Artiljerijskoj oficirskoj školi.

Još prije odlaska u vojsku, mislim početkom 1929. godine, bio sam uhapšen zbog značke koju sam nosio na reveru. Bila je to petougona metalna značka od bakra, koju je organizacija KPJ u Banjoj Luci rasturala. Na znački prikazana je zemaljska kugla vezana lancima, koje razbija rudar-radnik u zamahu krampom. Značka je simbolizirala borbu radničke klase protiv kapitalizma u svijetu. Kapitalizam je, naime, u okove vezao cijeli svijet, a radnička klasa je pozvana da te okove razbija.

Koliko se sjećam, značke su se u to vrijeme prodavale, a prihod je služio sa pomoć engleskim rudarima. Znam da su se onda smatrale revolucionarnim jer su simbolizirale i radnički pokret i njegove ciljeve.

Uhapšen sam i strpan u zatvor. Mnogo nas je tada bilo u zatvoru, mislim 20 do 25 drugova, isključivo radnika. Osam prvih dana bili smo smješteni, nas jedan broj, u zatvoru Sreskog suda, a potom smo prebačeni u Crnu kuću. Sjećam se da su osim mene tada u zatvoru bili: Milovan Sandić (obučar, stanovao u Stupnici; njegovu majku zvali su Sarajka), Muhamed Kazaz, Idriz Maslo, Anton David, Derviš Čaušević, Pero Tukerić (obučar, brat Ivice Tukerića), Džafer Smajić (obučar), Reta Husedžinović, Munib Freo, Mustafa Krnić-Čupo i drugi. Tada je bio u zatvoru i AVDO ČARDŽIĆ poslije povratka iz Drezdena, odnosno prije nego što je bio odveden na sudjenje u Beograd.

IDRIZ MASLO je tada služio vojni rok samo devet mjeseci. Mislim da su tada prema nekim propisima jedinci služili skraćeni vojni rok. Znam da sam po povratku iz vojske Idriza zatekao u Banjoj Luci, gdje smo nastavili naše druženje.

Idriz Maslo bio je veoma buntovan, dosta energičan, pa i nagao. Zbog naglosti dolazio je u situacije, naročito dok je bio mladić, da se fizički obračunava sa političkim desničarima. Do tih sukoba je dolazilo zbog toga što je emocionalno reagirao na nepravilnosti, a i na pokušaje onemogućavanja rada radnika od strane srpskih i hrvatskih nacionalista.

Idejno je bio odan Partiji i za interese Partije

bio je spreman i da se žrtvuje.

Radio je kao tokar u Fabrici duvana. Poslije istjerivanja sa posla, mislim iz političkih razloga, radio je kod kuće razne metalske poslove po narudžbi. Posla je bilo malo i jedva je sastavljao kraj s krajem. Međutim, uvijek je bio spreman da drugu pomogne i da čak za drugove besplatno radi nešto što bi im bilo potrebno.

Njegova, tj. kuća njegovog oca bila je u Tabacima, negdje 3-4 kuće od današnjeg betonskog mosta na Sutarliji u Gornjem Šeheru (između mosta i Nanutove Pilane). Ta kuća i danas postoji i u njoj stanuje njegova sestra Muniba.

Nije mi poznato kada je Idriz Maslo primljen za člana Partije. Najvjerovatnije je primljen još prije odlaska u vojsku. Prije toga je sigurno bio član Skoja. Znam da je bio autoritet u sindikalnom i partijskom radu. U njegovoj kući održavani su partijski sastanci, pa čak jedna partijska konferencija o kojoj sam kasnije čuo.

Idriz Maslo bio je partijski veoma aktivan. Aktivan je bio i po sindikalnoj liniji, a i u radničkim društvima. Uhapšen je bio 1936. godine i odveden u Beograd na sudjenje. Kaznu je odležao na robiji, mislim u Sremskoj Mitrovici.

SMAJU FAZLIĆA znam iz Gornjeg Šehera. Bio je obućar. Ima dva brata, Mustafu i Idriza. Idriz je stariji, a Mustafa mlađji. Kad je brat Mustafa dobio posao da radi kao cestar u Han Kolima, Smajo je tada živio s njim u cestarskoj kući i obavljao poslove svog zanata popravljajući obuću mještanima.

Kako sam čuo, Smajo Fazlić bio je član Partije još 1929. ili 1930. godine. Možda je i po partijskom zadatku otišao u Han Kola. Smajo je bio veoma pošten čovjek, izuzetno iskren, miran i povučen, uvijek spreman da čovjeku pomogne. Svi su ga kao takvog veoma cijenili i poštivali. U partizane je otišao odmah 1941. godine i bio među organizatorima ustanka. Kako mi je poslije rata pričao Đalko Halimić, Smajo je 1942. godine uhvaćen na Kozari i poslan u logor, gdje je likvidiran. Međutim, nisam siguran da li je ovo pouzdano.

HUSEIN-Huska JUSUFOVIĆ bio je konobar. Prije rata bio je fudbaler "Borca". Bio je napredan, odnosno vezan za radnički pokret. Od početka drugog svjetskog rata ilegalno je ra-

dio, ali mi njegov ilegalni rad nije poznat. U današnjoj ulici Šoše Mažara kod Ferhadije držao je gostionicu sa HILMIJOM HADŽIŠABIĆEM. Ustaški organi otkrili su 1943. godine njegov ilegalni rad i uhapsili ga. Otjeran je u logor u St. Gradišci, gdje je umro od fizičke iscrpljenosti.

Sjećam se AKIFA ŠEREMETA, ali mnogo detalja o njemu ne znam. Sjećam se da je stanovao na desnoj strani Vrbasa u kući Dževada Ibrahimbegovića, u današnjoj ulici Nurije Pozderca. Poslije je podigao svoju vlastitu kuću u današnjoj Kozarskoj ulici, koju je kasnije kupio advokat Perenčević.

Kuću je Akif radio u vlastitoj režiji. Najveći dio posla sam je obavio. Dobro je savladao zidarske, tesarske i druge građevinske poslove. U izgradnji zgrade pomagali su mu drugovi i prijatelji, a i bivši i tadašnji djaci. Znam da je sam pravio jedan čamac. Svoju kuću je završio, mislim, 1927. godine.

Ispoljavao je otvorena ateistička opredjeljenja. Osudjivao je otvoreno svaki oblik religioznog kulta, što su mu mnogi zamjerali. Zbog tog ateizma koji je glasno ispoljavao mnogi obični ljudi znali su i tada da je on komunista.

Akif je uživao veliki autoritet i među radnicima i među intelektualcima. Kod njega su dolazili istaknuti banjalučki komunisti i aktivisti u sindikatu.

5. januar 1977. godine

Banja Luka

(Muharem Musić)

Musić Muharem: Sjećanje na ličnosti
iz radničkog pokreta u Banjoj Luci.-

(N a s t a v a k)

Adil Alagić stanovao je na desnoj strani Vrbasa u Gornjem Šeheru, na kraju banja u blizini borove šume, koju je kao šumar zasadio njegov otac Pašo Alagić. Imao je nekoliko braće: Muhamed (brat samo po ocu), Husein, Tosum i Mehmed. Husein je neko vrijeme radio na željeznici. Otišao je u partizane 1941. godine i poginuo na Kozari u vrijeme neprijateljske ofanzive u proboju jula 1942. godine. Mislim da je Husein Alagić bio član KPJ.

Muhamed Alagić završio je kovački zanat i otišao u Sloveniju, gdje je našao zaposlenje. Otišao je u partizane 1941. godine i poginuo kao slovenački partizan. Muhamed je otišao u Sloveniju na jedno dvije do tri godine prije izbijanja drugog svjetskog rata. Nikako se nije ženio.

Adil Alagić je otišao u partizane 1941. godine sa Ajšom Karabegović. Koliko je meni poznato, bio je član KPJ. Ubili su ga četnici u vrijeme puča u proljeće 1942. godine.

Adem Bajagilović radio je kao bravar u Nanutovoj pilani. Završio je zanat kod Branka Pajića u Vodovodnoj radionici Gradske opštine. Rat ga je zatekao, a da nije služio ni vojsku. Njegov otac Mujo bio je kočijaš. Imali su nešto malo zemlje u Gornjem Šeheru, a malo zemlje i iznad Novoselije, sve zajedno oko 20-30 dunuma. Pošto prihod od zemlje nisu bili dovoljni za egzistenciju, Mujo je prevozio zemlju, kamen, pijesak, sve što je ko tražio. Adem mu je bio najstariji sin, a mlađi su bili Muharem i Muhamed. Muhamedu je mina bacača odnijela obje noge prilikom izvlačenja partizanskih ranjenika u toku napada na Banju Luku u septembru 1944. godine. Ubrzo je od teških povreda izdahnuo. Mina ga je pogodila kod Medreskog Broda.

Adem Bajagilović otišao je u partizane, mislim krajem 1941. Do tada je veoma aktivno ilegalno radio u gradu na

raznim povjerljivim zadacima.Čuo sam da je u vrijeme neprijateljske ofanzive na Kozari 1942.godine uhvaćen zajedno sa doktoricom Štern,doktorom Zukanovićem,Hatidžom Maslo i Ševalom Hadžić.U Banju Luku su tada dovedeni dr Štern,dr Zukanović,Topić i još neki Banjalučani,a da su ostali ili odmah pobijeni ili otjerali u logor i tamo likvidirani.

Medju onima koji su likvidirani u logoru bio je i moj partijski sekretar Dževad Maglajlić,ali mi detalji nisu poznati.Naime,o Dževadu sam ovo čuo,kao i verziju da je u julu 1942.godine na Kozari uhvaćen Smajo Fazlić,otjekan u logor i ubijen.

27.april 1977.godine

Banja Luka

(Muharem Musić)

Musić Muharem: Sjećanja na ličnosti
iz radničkog pokreta u Banjoj Luci.-

(N a s t a v a k)

JAKOV ŠMIT radio je kao parketar, ali mislim da je po zanimanju bio stolar. Po prirodi je bio dobričina, svi-
ma blizak i pristupačan, veoma pošten i društveno agilan u
Pilani i RKPD "Pelagić". U društvu "Pelagić" veoma je bila
aktivna i njegova žena Eva Šmit. On je pjevala u horu. Sjećam
se da je imala boju glasa alt. Nastupala je i u dramskoj sek-
ciji i bila aktivna i u sekciji "Prijatelji prirode".

Na izletima društva "Prijatelji prirode" koristio
se kazan Ferida Hasanbašića i u njemu se pripremala zajed-
nička hrana. Taj je kazan Feridov korišten i u radničkim
štrajkovima za pripremanje hrane štrajkačima.

Jakov i Eva Šmit stanovali su neko vrijeme u da-
našnjoj ulici Šoše Mažara u kući Avdagića, preko puta kuće
Mujezinovića (u kojoj je nekad bila bolnica za vrijeme tur-
ske uprave). Bila je to prizemna starobosanska kuća. Mislim
da su tamo stanovali 1934/35. godine. Jedno vrijeme stanovali
su na Pilani u blizini kuće Martina Zrelca na Medenom Polju.

Mislim da je EMIL ZRELEC bio član KPJ od 1932. god.
Znam da je bio aktivista u radničkom pokretu i da je u radu
bio povezan sa Leđom Karabegovićem, Muhamedom Kazazom, Šefke-
tom Maglajlićem itd. Veoma je bio aktivan i u "Pelagiću".

Nije mi poznato u kojoj je partijskoj ćeliji bio
MUHAMED KAZAZ. Znam da je bio veoma aktivan u političkom ra-
du i da je bio i u partijskom rukovodstvu. Među radnicima
uživao je veliki autoritet. Znao je pristupati ljudima i u
njega su svi imali povjerenja, pa čak i oni koji nisu bili
članovi KPJ. Ljudima je pristupao uvijek prijateljski i znao
je uvijek naći lijepu riječ da druga posavjetuje, da ga u
nešto uputi ili da mu pomogne. Mnoga nejasna politička pita-
nja znao je lijepo da objasni. Politički je bio najaktivniji
radnik među kožarcima.

Zbog političkog rada poslodavci su ga često izbacivali sa posla. Pošto je bilo teško naći stalni posao, pretežno je radio u svojoj maloj bosanskoj kućici u Gornjem Šeheru, gdje je krpario obući. Tu je u jednoj sobici radio obučarske poslove. Inače je bio veoma dobar majstor, posebno stručan čak i za komplikovanije obučarske poslove. Tu je u kući živio sa zetom Salkom Ramićem, koji je kao činovnik radio u Gradskoj opštini. Zbog njega Kazaz u kući nije mogao održavati političke sastanke jer je Ramić bio režimski čovjek. To je bio razlog što u njegovoj kući skoro da i nije bilo sastanaka, već samo nekih kraćih dogovora u vrijeme kad je Ramić bio odsutan.

Znam da je Kazaz održavao mnogobrojne sastanke sa različitim manjim grupama i pojedincima koje je upućivao u politički rad. Mislím da je Kazazova zasluga što su mnogi postali članovi KPJ i SKOJ-a posebno na području Šehera. Omladinci su u njemu imali uzor, primjer nesebičnosti, drugarstva, aktivnosti.

U Gornjem Šeheru za radnički pokret bio je vezan stari PLIVAC MEHO. Za vrijeme Austrougarske on je pobjegao u Crnu Goru, a iz nje u Srbiju. Tamo je i ostao na radu. Zbog bijega u Srbiju austrougarske su ga vlasti tretirale kao vojnog bjegunca. U Banju Luku se vratio poslije završetka prvog svjetskog rata. Živio je u teškim materijalnim prilikama. Od cijele imovine on i njegov brat Ramo imali su samo dvije male parcele zemlje koju su u Suturliji obradjivali, ali im one nisu mogle obezbjeđivati egzistenciju. Meho je imao jednog konja i neka kolica i dovlačio drva iz šume koja je prodavao. No, sve je to bilo malo za jednu prosječnu egzistenciju. Živjeli su u dvije neugledne kućice u brdu iznad Nanutove pilane. Obojica, Meho i Ramo, živjeli su tako kao bećari u dvije bijedne kućice sa po jednom sobom i pret-sobljem. Vjerovatno se zbog tog i takvog teškog života nisu ni ženili. Meho Plivac činio je usluge radničkom pokretu, naročito drugovima u Gornjem Šeheru. Svoju je kućicu davao za održavanje sastanaka. Medjutim, ja na te sastanke u Mehinoj kući nisam išao. Pretpostavljam da su se tu održavali sastanci simpatizerskih grupa, a možda i sastanci SKOJ-a i

KPJ.Meho je bio spreman da učini sve za Partiju.Uvijek je govorio da će svu svoju imovinu zavještati naprednoj omladini.

Sindikalna i politička aktivnost u gradu živnula je 1934.godine,naročito u drugoj polovini godine.Spominjana je jedna partijska konferencija i doneseni zaključci o potrebi većeg angažovanja u političkom radu u sindikalnim organizacijama,društvima i sa omladinom.Medjutim,ja na ovoj konferenciji nisam bio niti znam gdje je održana.Znam samo da je to bilo prije osnivanja KAB-a.

Mislim da smo ubrzo poslije toga pristupili radu na proširenju Radničkog doma.Trebalo je izgraditi salu da bi se mogli održavati masovniji sastanci,skupštine,konferencije i društvene zabave.Organizovana je dobrovoljna akcija radnika na kopanju temelja i betoniranju.Betonske radove obavljali su građevinski radnici na čelu sa PAVOM RADANOM.Radili smo i mi ostali i poslovi su dobro napredovali.Medjutim,radovi su u istoj godini prekinuti.Nisam siguran da li se radilo o nedostatku novčanih sredstava ili zbog sukoba sa Balabanom.Naime,sukob sa Balabanom sve se više zaoštravao.On je imao oko sebe grupu istomišljenika,koje smo zvali komoraši,one koji su mu povladjivali i radili ono i onako kako je on htio.S obzirom da je on gubio ranije pozicije koje je stekao uz podršku režima,mislim da su u prestanku rada na Radničkom domu bili umješani i njegovi prsti.

Negdje 1937-1938.godine Branko Pajić,Dedo Gazić i ja išli smo u kuću Osmara Karabegovića,gdje nam je izlagao istoriju SKP(b).Išli smo jedno 5-6 puta.On nam je čitao i objašnjavao djelove istorije.

Sjećam se jednog šireg sastanka u jednoj kući uz samu rijeku Crkvenu kod njenog ušća u Vrbas.Mislim da je to bila kuća Biberića.Bili su prisutni članovi naše ćelije (Branko Pajić,Branko Djukić) i još nekoliko drugova,negdje 5-6.Na sastanku je Djuro Pucar govorio o političkoj situaciji u zemlji i svijetu.Predočio je da prijeti opasnost izbijanja rata i da treba pojačati politički rad i sa članovima i u masama,a naročito u redovima omladine.Istakao je da Partija treba da bude pripremljena za sve eventualnosti koje mogu nastati.

ŠANDORA BLEKIĆA znam od malih nogu. Sindikalno i politički bio je veoma aktivan. Za člana KPJ primljen je prije mene, mislim 1930. godine. Najviše se družio sa komunistima iz redova kožaraca, odnosno obučara. Ova je podružnica sindikata bila tada veoma aktivna.

16. maj 1977. godine

Banja Luka

(Muharem Musić)